

SAKARYA MUHAREBESİNİN 95NCİ YILDÖNÜMÜ

19.09.2016

SAKARYA MELHAME-İ KÜBRASI

Bu yıl Sakarya Meydan Muharebesinin 95. Yıldönümü. Bu muharebe 23 Ağustos – 13 Eylül 1921 tarihlerinde yer aldığına göre, 95 yıl önce bu günlerde Türk ordusu Sakarya nehrinin doğusunda düşmana karşı, 22 gün – 22 gece süren, bir ölüm kalım savaşı veriyordu. Atatürk Nutukta bu savaştan Sakarya Melhame-i Kübrası olarak bahsediyor. (Melhame: büyük kanlı savaş)

5 Ağustos 1921 de Türkiye Büyük Millet Meclisince Başkumandan seçilen Mustafa Kemal Paşa, yedi gün sonra Sakarya savaşını yönetmek üzere, bir gece trenle bozkıra doğru yola çıkar. Nutukta dediği gibi : Ondan sonra Efendiler, 12 Ağustos 1921 günü Erkanıharbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile birlikte Polatlıda cephe karargâhına gittim. Alagöz Köyünün Ulusal Kurtuluş Savaşındaki yeri o gün başlar. Atatürk Polatlıya gittiğini söylüyor. Ama Sakarya savaşını yönettiği Başkumandanlık Karargâhı Alagöz köyündedir. Ankaradan yola çıktığını, nereye gittiğini en yakın arkadaşları dışında kimse bilmiyordu.

16 Ağustosta Halide Edip, Mustafa Kemal Paşaya bir telgraf çekerek savaşa gönüllü olarak katılmak istediğini bildirir. Mustafa Kemal Paşa ona cephe karargâhında görev verildiğini duyuruyor. Cephe karargâhı nerededir? Cephe karargâhı gizli tutulduğundan nereye gideceğimi bilmiyordum. Mallı istasyonunda trenden indim diye yazıyor, Türkün Ateşle İmtihanında karargâhı erlerinden Halide Edip. Gece treniyle inmiş Malıköye, odunla işleyen bir trenle. Vagonlar hep üçüncü ve çok eskidiler. Oturacak yerler hep tahta, pencereler kırıktı. Her yer tahta kurusuydu. dedikten sonra Alagöz Köyüne varışını şöyle anlatıyor.

Kısa boylu bir asker bana doğru gelerek İsmet Paşanın yaveri olduğunu ve Paşanın arabasını gönderdiğini söyledi. Atımla seyisim yanımda olmakla beraber hiç ses çıkarmadan söylenene uyarak onu izledim * Nihayet otomobil dar bir yoldan geçti. Uzaktan çoban köpeklerinin havlaması işitiliyor ve yer yer birer kocaman ateş böceği gibi ışıkları yanan çadırlar görünüyordu. Köyde tahtadan bir evin önünde durduk. İki süngülü er kapıda nöbet bekliyordu. Bu ev Sakarya Meydan Savaşı sırasında İsmet Paşanın yatıp kalktığı, çalıştığı evdir. Halide Edip ilk bu eve uğramış gece geldiğinde. Çünkü İsmet Paşanın ordusunda bir neferdir artık. Daha sonra Mustafa Kemal Paşayı görmeye gidiyor. Yine bir subay beni Mustafa Kemal Paşanın karargâhına götürdü. Solda toprak yığınları altında birkaç evin ışığı yanıyordu. Bir tek ses karanlıktan geliyordu. O da telefonda bir erin İlerkatrancı, İlerkatrancı diye bir köyle konuşmasıydı. Sağ taraf bir çukur. İçinden su geçiyor. Arkasında üç ev daha var. Bu evlerin arkasında yine ışıkları yanan çadırlar, uzun ve sivri bir direk. Telsiz tesisatı. Köy yolları karanlık, çamur içinde. Ay batmış. Gece yarısı oluyor. Küçük bir tahta köprüyü geçerek öbür yandaki eve gittik. Burası Alagözlü Türk Ali Ağanın iki katlı köy konağıdır. Mustafa Kemal Paşanın kapıdaki koruyucularından biri beni yukarıya çıkardı. Paşanın yaveri

Yüzbaşı Muzaffer Bey beni Paşanın odasına götürdü. Çok aydınlık ve tek lüks lambası olan bir Anadolu odası.

Mustafa Kemal Paşa oturduğu koltuktan güçlkle kalkmaya çalıştı. Çünkü kaburga kemikleri hala ağrılar içindeydi. Yanında Mustafa Kemal Paşaya ikiz kardeşiymiş gibi benzeyen bir albay ayakta duruyor. Mustafa Kemal Paşaya doğru kalbimde gerçek bir saygıyla ilerledim. O kendi halindeki odada, bütün bir gençliğin millet yaşasın diye ölmeyi göze alan kararını temsil ediyordu. Ne saray, ne şöhret, ne herhangi bir kudret, onun o odadaki büyüklüğüne yaklaşılamazdı. Gittim elini öptüm.

Safa geldiniz Hanımefendi, dedikten sonra yanındaki subayı Albay Arif diye tanıttı. Mustafa Kemal Paşa ben oturduktan sonra Ankara hakkında havadis sordu. Aynı zamanda, tahta masanın üzerindeki bir haritaya eğilerek, durumu dört yaşındaki bir çocuğun anlayabileceği kadar açık ve sade bir söyleşiyle anlattı. İşte Sakarya kıvrılarak gidiyor...

23 Ağustos 1921 günü savaş bütün şiddetiyle başlıyor.

Nutukta Atatürk bu konuda şunları yazıyor : Düşman ordusu 23 Ağustos günü ciddi olarak cephemize temas ve taarruza başladı. Birçok kanlı ve buhranlı safhalar ve dalgalar oldu. Düşman ordusunun faik grupları hattı müdafaamızın birçok parçalarını kırdılar. Meydan muharebesi yüz kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan ediyordu. Sol cenahımız, elli kilometre Ankaranın cenubuna çekilmişti. Ordumuzun cephesi garba iken cenuba döndü, arkası Ankaraya iken şimale verildi. Tebdili cephe edilmiş oldu. Bunda bir beis görmedik. Hatt-ı müdafaalarımız kısım kısım kırılıyordu. Fakat derakap kırılan her kısım en yakın bir mesafede yeniden tesis ettiriliyordu. Hatt-ı müdafaaya çok raptı ümit etmek ve onun kırılmasıyla, ordunun büyüklüğü ile mütenasip, uzun mesafe geriye çekilmek nazariyesini kırmak için memleket müdafaasının başka tarzda ifade ve bu ifademde ısrar ve şiddet göstermeyi faydalı ve müessir buldum. Dedim ki : (Çok bilinen meşhur emrini veriyor) Hatt-ı müdafa yoktur. Sath-ı müdafa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz...

Türkün Ateşle İmtihanında Halide Edip karargâhıta bir akşam vaktini anlatır. O akşam yemekten sonra Miralay Arif ile beraber Mustafa Kemal Paşanın odasında oturduk. Sabahın saat beşine kadar zabitler durmadan raporlarını getirdiler. Arada bir İsmet Paşa geliyor, yorgun bir halde bir tahta sandalyenin üstünde uyuklaya kalıyordu. Alagöz Köyünde geceler hep böyle geçiyordu. Konu hep savaş üzerineydi. Bir tepenin alındığı haberi geliyor, bir tepe elimizden çıkmış oluyordu. Telefon çalışıyor Mustafa Kemal'in odasında, gece yarısı Dördüncü Grup Komutanı Kemalettin Sami konuşuyor. Acı bir dille, yanık bir sesle. Haymanadan geliyor sesi. Beşinci Kafkas Tümeni, Yedinci Tümen, Atmışbirinci Tümen çarpışıyorlar. Ama cephe bitiyor. Acele cephe lazım * Silahlar susarsa Haymana düşecek. Bir uykusuz gece daha.

Yeniden telefon çalışıyor. Bir tepe daha elimizden çıkmıştı... Alagözün batı yönünde derin sonsuz bozkır, bozkırın ortasında Çaldağı vardı. Gözler kulaklar hep ondaydı. Ya o da düşerse? (Çaldağı düşerse Haymana düşecek Ankara yolu düşmana açılmış olacaktı) Bir gece Alagöz Köyünde Türk Ali Ağanın evinde Mustafa Kemal'in odasında telefon acı acı inledi. Çaldağı düşmüştü. Bu haber cephe karargâhını derinden sarstı. Halide Edip Başkomutanın gözleri ızdırap içindeydi diye yazıyor.

Çaldağı savaşın onbirinci günü düşmüştü. Çaldağının düşmesi bir bakıma cephenin yarılması anlamına geliyordu ve ordunun geriye çekilmesini gerektiren bir gelişme olarak görülüyordu. Ancak gelişmeler böyle olmadı. Çaldağı düşmüştü, buna rağmen Başkomutanın, subay ve askerlerin dayanma ve direnme gücü düşmek bilmiyordu. Nitekim, hemen dağın eteğinin üç yüz

metre gerisinde cephe yeniden kurulmuştu. Çekilmek söz konusu değildi. Bu sath-ı müdafaa anlayışının sonucuydu.

Çaldağını ele geçirilmiş olmasına rağmen, Yunan komuta heyetinin şaşkınlık ve hayal kırıklığı içine düşmekte olduğu hissediliyordu. Gücsüz ve donanımsız olduğunu düşündükleri Türk ordusunu bir iki gün içinde bertaraf edip Ankarayı ele geçirme planlarının suya düştüğünü görmeye başlamışlardır. Kütahya-Eskişehir savaşının üzerinden, bir ay gibi, çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen Türk ordusunun derlenip toparlanmasını ve bu derece sert mukavemet göstermesini anlamakta güçlük çekmekteydiler. Savaşın başlangıcından bu yana geçen on gün içinde, en ilerideki Türk savunma hattını ele geçirebilmek için ordunun üçte biri kaybedilmişti. Yunan tarihinin en büyük ve en donanımlı ordusu yoksul Türk ordusuna yenilmek üzeredir. Yunan cephe karargâhından merkeze gönderilen raporlarda Türklerin çözemediğimiz bir taktik ve yenemediğimiz bir irade ile savaştıkları belirtilmiştir.

Çaldağını ele geçirdikten sonra Yunan tümeninin hareketi devam ettirmesi gerekirdi, hiçbir birlik yorulduğu için durmaz başarısını sağlamlaştırmak için ilerlerdi, savaş sanatının gereği buydu. Ancak düşman gece boyunca kıyılamadan durmuştur. Durumu sabah raporları aydınlatmıştır. Çaldağını ele geçiren düşman dağı savunmak için siper kazmaya başlamıştır. On iki günün sonunda düşman savunmaya çekilmişti.

Bu aşamada Türk karargâhında bu durum düşmanın yorulduğu, takatının kalmadığı şeklinde yorumlanmış bir geri çekilme emaresi olarak değerlendirilmiştir ki sonraki gelişmeler bunun doğru olduğunu gösterecektir. Nitekim Yunan komutanlarının daha sonra yayımlanan hatıraları da bu hususu teyit etmektedir.

Bu an savaşta talihin bizden yana döndüğü andır.

Çaldağının düşmesini izleyen günlerden birinde, Fevzi Paşanın karşı cephedeki Yunan kuvvetlerinin durumuna ilişkin raporu sabaha karşı karargâha ulaşır. Halide Edip Türkün Ateşle İmtihanında bu anı şöyle anlatıyor:

Bir subay odaya girerek, Fevzi Paşa sizi telefonda arıyor efendim dedi. Gece yarısından sonra saat tam ikiydi. Bana o gece orası bir tiyatro sahnesi gibi gelir. Mustafa Kemal Paşa karşıki odada telefonda konuşuyor, ben de kapıya dayanmış dinliyordum. Sofa ayakta dimdik duran subaylarla doluydu. Mustafa Kemal konuşuyor, siz misiniz Paşa Hazretleri? Ne, vaziyet lehimize mi dediniz? Doğru anladım mı? Ne, Yunanlılar kuvvetlerinin sonuna mı gelmişler, ricat mı edecekler?

Fevzi Paşa düşmanın takatının tükendiğini, geri çekilme hazırlığı içinde olduğunu, bu durumdan istifade edilerek karşı harekâta geçilmesini teklif ediyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa söz konusu olduğunda ondan Muharebe meydanlarının hemen her noktasında gece ve gündüz hazır bulunmuş bir komutan olarak bahsetmiştir Bu bakımdan ve cephenin durumunu en iyi bilecek durumda olan Fevzi Paşanın bu önerisi karargâhta dikkatle incelenir. Esasen Başkomutan da, Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşada aynı görüştedirler. Ancak Yunan kuvvetlerinin geri çekileceği hususunun çok daha yakından ve dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Savaş hali on gün daha sürecekti. Bu dönemdeki gelişmeleri, Mustafa Kemal Paşanın savaştan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde 19 Eylül tarihinde yaptığı konuşmadan ayrıntılı bir şekilde izleyebiliyoruz. Şöyle diyor : 3 Eylülde düşmanın umum cepheye sükuneti görölüyordu. Yorgunluğu

görünüyordu ve bir takım tedabir almakta olduğu hissediliyordu. Fakat Eylülün dördüncü günü düşman toplayabildiği kuvvetlerle sağ cenahımız ve merkezimiz karşısında bulunan mevzilerini takviye etti ve oradan tekrar taarruza geçmek istedi. Fakat bu defa düşmanın teknil taarruzları fevkalade zayıfla her noktada tevkif ve tardolundu. Düşman hakikatta mağlup olmak üzere idi veyahut mağlup olmuştu. Fakat öyle bir takım emeller peşinde, o kadar hayalat arkasında geziyordu ki bu mağlubiyeti bir türlü kendi kendine itiraf etmek istemiyordu.

Birkaç gün daha düşman ne amaca hizmet ettiği anlaşılmayan taarruzlarda bulunur, ancak sonuç alamamaktadır. Eski hızı ve hırsı kalmamıştır.

Başkomutan konuşmasının devamında 6 Eylül günü artık düşmanın harekete ve faaliyete mecali kalmadığı görülüyordu dedikten sonra 10 Eylül günü bütün ordu cephesinde ve bilhassa düşmanın sol cenahı aleyhinde Beylikköprü şarkında bulunan kuvvetlerine umumi taarruz icra ettik. Bu taarruzumuz pek kısa zamanda gayet büyük netayic verdi. Düşman ordusunun hayat ve mematiyla alakadar ve fevkalade mühim olan bu mevazi kahraman askerlerimiz tarafından derhal işgal edildi. Ve buraları işgal eden düşman topunu, tüfeğini terk ederek perişan bir surette Beylikköprü istikametinde kaçmaya başladığını, bu darbeye düşman ordusunun ricata icbar edildiğini anlatıyor.

13 Eylülde Sakaryanın doğusunda hiçbir düşman birliği kalmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, konuşmasının izleyen bölümünde Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakaryada kazanmış olduğu meydan muharebesinin pek büyük bir meydan muharebesi olduğunun altını çizdikten sonra Düşmanın pek büyük gayretlerle, fedakarlıkla vücuda getirdiği ve diğer bazı devletlerin de büyük muavenetiyle takviye eyledikleri hakikaten mükemmel ve kuvvetli ordularını mağlup etmek için kendimizde bulduğumuz kuvvet ve kudretin devamının meşruiyetinin sonucu olduğunu vurgulamaktadır.

Daha sonra Bu parlak muzafferiyetin amili olan zevatı huzur-u alinizde ve bu kürsüden hürmet ve takdirat ile yadetmeyi bir vecibe-i vicdaniye addederim diyerek Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşanın savaşın kazanılmasında oynadıkları rolü öven çarpıcı ifadeler kullanmaktadır.

Başkomutan ordunun kumanda kademesi mensupları için şu ifadelerde bulunmuştur : Diğer grup ve kolordu ve fırka, alay ve ilah kumandanlarının her biri yekdiğeriyle müsabaka edercesine fedakarlık, kahramanlık ve dirayet göstermişlerdir. Zabitanımızın kahramanlıkları hakkında söyleyecek söz bulamam, yalnız ifadede isabet edebilmek için diyebilirim ki bu muharebe zabıt muharebesi olmuştur. Binaenaleyh zabıt arkadaşlarımin en ufak rütbelisinden en büyük rütbelisine kadar kıymet ve fedakarlıklarını bütün kalp ve vicdanımla ve takdirlerle yad ederim. Kahraman Türk neferi Anadolu muharebelerinin manasını anlamış, yeni bir mefkure ile muharebe etmiştir.

Görüldüğü üzere, düşmanın Sakaryada durdurulması ve püskürtülmesi, gücünü Başkomutanın çelikten iradesinden alan Hatt-ı müdafa yoktur, sath-ı müdafa vardır emrini hiç tereddütsüz uygulayan Türk askerinin gösterdiği cesaret, fedakarlık ve kahramanlık sayesinde mümkün olmuştur. Başkomutan zaferin kazanılmasından sonra askerlere yayınladığı mesajında bunu şu ifadelerle belirtiyor.

Neferlere, Kurtuluş için yaptığımız bu savaştan çok daha önce sizi başka savaş alanlarında da tanımış idim. Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz, daha sağlam bir askere rast gelinmemiştir. Her zaferin mayası sendedir. Her zaferin en büyük payı senindir. Kanaatinle,

imanınla, itaatınla hiç bir korkunun yıldıramadığı demir gibi pak kalbinle düşmanı nihayet alt eden büyük gayretin için minnet ve şükranlarımı söylemeyi nefsim en aziz bir borç bildim. Sizin gibi komutanları, zabıtları, neferleri olan bir millete yad elleri altında köle olmak mümkün değildir. Bu defa Türkiye Büyük Millet Meclisinin hakkımda yeni bir rütbe ve unvan ile tecelli eden iltifat ve teveccühü doğrudan doğruya size racidir. Milletin verdiği bu rütbe ile yükselen ordu en şerefli ve en ulu bir gaza ile mümtaz olan yine ordudur. Zaferden dolayı sizin kahramanlıklarınızla, sizin gösterdiğiniz nihayetsiz fedakarlıklar bahasına kazanılan bu büyük muzafferiyetin millet tarafından takdirine delalet eden bu rütbe ve unvanı ancak size izafe ederek bütün askerlik hayatımın en büyük sermaye-i iftiharını taşıyacağım. Cenabı-hak giriştiğimiz kurtuluş mücadelesinde şerefli silah arkadaşlarıma, kendilerini temyiz eden asaletin, civanmertliğin, kahramanlığın hakkı olan kati halası nasip etsin.

Mustafa Kemal Paşa Ankaraya Sakarya Meydan Savaşının muzaffer komutanı olarak dönecektir. 19 Eylül 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal Paşaya Gazilik unvanı ve Müşirlik (Mareşal) rütbesi vermiştir.

Alagöz karağahında günler ve geceler kolay geçmemişti, zafere ulaşılmıştı ama her şeyin kaybedildiğinin zannedildiği anlar da yaşanmıştı. Fakat Başkomutan hiçbir zaman kontrolü kaybetmemiş, en umutsuz anlarda dahi, o anın gerektirdiği doğru ve isabetli kararları almıştır. Bütün Anadolu halkının vebali üzerimdedir diye düşünen Başkomutanın ne ağır bir sorumluluk altında olduğu ve bunun getirdiği yükün ağırlığının yarattığı gerginliği anlamak zor olmasa gerekir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, savaşı göğüs ağrıları içinde yönetmiştir. Göğsü ağrıyordu. Savaş alanında, İnlerkatrancıda atı ürkmüş, o da düşmüş, kaburgaları kırılmıştı. Güçlkle oturup kalkabiliyordu. Alagözden savaşı bu acıyla, bu ağrılarla yönetmişti. Derler ki, destan Başkomutanın 22 gün 22 gece hiç uyumadığını yazar.

SAKARYA ZAFERİNİN SONUÇLARI :

Sakarya Meydan Muharebesinin sonuçları sanıldığından fazla önemlidir. Bu savaş sadece askeri üstünlük sağlanmakla kalmamış, Türk milletinin haklı davasını dünyaya kabul ettirme yönünde önemli etki yapmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin saygınlığı daha da güçlenmiş, uluslararası kamuoyu Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Ordusunun otoritesini ve kuvvetini tanımak zorunda kalmıştır.

Ankara Hükümeti artık uluslararası muhatap konumuna gelmiştir. Bu nedenle İtilaf devletleri, Sevres Antlaşmasında bazı küçük değişiklikler yaparak, barış yapılması teklifinde bulunmuşlardır. Bu teklif Ankara Hükümeti tarafından kabul edilmemiştir.

Sevres Antlaşmasının müzakere yoluyla veya zorla kuvvet kullanılarak Türk tarafına kabul ettirilmesinin mümkün olamayacağı kesinlikle ortaya çıkmıştır.

Kafkas devletleri Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile Sovyet Rusyanın bilgisi dahilinde Kars Anlaşması (13 Ekim 1921) imzalanmıştır. Bu Anlaşma ile doğu sınırlarımız güvence altına alınmıştır.

Fransa ile Ankara Antlaşması aktedilmiştir. (20 Ekim 1921) Bu Anlaşma sonucu İtilaf Devletleri Cephesi bozulmuş, bir İtilaf Devleti olan Fransa Türk milli hareketinin haklılığını kabul etmiş ve yeni Türk Devletini tanımıştır. Bu Anlaşma ile Türkiye ile Fransa arasında güney cephesindeki askeri hareket durdurulmuş, Türkiyenin güney sınırı belirlenmiştir.

İngiltere Hükümeti 1 Ekim 1921de Maltaya sürgünde bulunan Türkleri serbest bırakmıştır.

SON SÖZ

Derlemeyi yapmaya beni sevk eden Ceyhun Atuf Kansunun, Varlık Dergisinin 1970 yılı Kasım sayısında yayımlanan yazısı oldu. Bu yazıda Kansu Usta, Alagöz Karargâhı Müzesine yaptığı ziyaret çerçevesinde, destansı bir üslupla, Sakarya Savaşını anlatıyor. Derlemeyi hazırlarken bu yazıdan, Halide Edip Adivarın Türkün Ateşle İmtihanı kitabından, Turgut Özakmanın Şu Çılgın Türkler romanından yararlandım. Bu eserlerden bazı alıntılar yaptım. En önemli kaynak ise Başkomutan Mustafa Kemal Paşanın savaştan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşma oldu.

Sakarya Savaşının gerçeğini anlamak için Ankara civarında bulunan Savaşın geçtiği yerleri, Ankara □ Polatlı yolu üzerindeki Alagöz Köyünde bulunan Karargâhı Müzesini; Polatlıdaki Sakarya Anıtını ve Müzeyi; Malıköy tren istasyonunda 2008de açılan açık hava müzesini ve Duatepe Anıtını ziyaret etmek gerekir.

Bu tarihi yerler, savaşın Ankaranın çok yakınına kadar gelmiş olmasının adeta canlı tanıkları gibidir. Bu tesbit karşısında, Sakarya Meydan Muharebesinin kazanılmış olmasının önemi tüm ağırlığıyla ortaya çıkmaktadır.

Kaynak/Source: